

Atkelta iš 2 p.
► apie gamtą dažniausiai tepasakoma, kad ten "tundra". Svetima ta tundra, monotoniška, didžiumą laiko sustingusi, padengta sniego vėpūtėmis, vasarą ji virsta amžino išalo sluoksni siekiančia tyre, kurioje debesimis dūgia "maškara" ("baisiausias tundros žvėris" - smulkios visur lendančios, geliančios muselės, neapsaugotą kūną galinčios sugelti mirtinai). Lagerinėse knygose daugiau aprašoma nostalgiją kelianti Lietuvos gamta. Tundra - atšiauri, pro spygliuotos vielos tvorą regima aplinka, kuri pabėgimo viltis slopina labiau, nei kulkosvaidžiai sargybos bokštuose.

Man tundra - ne priešas, kuris įkalina ir grasina sunaikinti. Ir, nors matau ją nelabai palankiu metu, mano akiai atrodo kitaip. Tai - žmogaus nedaug tepaliesta pirmą kartą gamta. Tirpsta sniegas, tad nužengt į ją nuo kelio, jungiančio buvusio Vorkutlago salyno šachtas, nelengva. Vis tiek pabandau. Toliau nuo miesto sniegas švaresnis, bet ir čia jis papilkėjęs nuo vėjo nešamų dulkių. Negaliu nueiti tiek toli, kad akies neerzintų žmonių paliktos šiukšlės, tad prisieina žvelgti į tolį. Jei diena skaidri, o tokia man pasitaikė, žvelgi čia beveik iki begalybės. Rytuose už kokių 50 kilometrų stūkso Uralo prieškalniai, tirpstantis sniegas vietomis jau atidengia žemą tundros augmeniją. Gal nereikia stebėtis, kad ji tanki. Vandens tikrai netrūksta, o per tris mėnesius metuose saulė beveik nenusileidžia. Medžių nėra, nes jie negali įleisti šaknų į amžiną išalą. Krūmai, samanos, įvairios žolės auga vešliai. Gyvenimo ciklas sukoncentruotas į tuos du tris nenusileidžiančios saulės mėnesius. Visais metų laikais čia tesugeba išgyventi tik nedideli gauruoti šiaurės elniai ir poliarinės kurapkos. Vasarą gyvūnų būna daugiau, ypač daug iš pietų atskrendančių paukščių. Tundros tylumoje iš visų pusių atsklinda jų balsai. Ne visus juos išžvelgiau, bet galėjau išskirti bent penkių skirtingų paukščių čirenimą.

Apžvelgi tą bekraštę, šiuo metų laiku paukščių čiurenimu pripildytą erdvę, ir atsisukęs į Vorkutos pusę aiškiai pamatai, jog jos yrantys blokiniai namai, pilki šachtų bokštai, tirpstančio sniego atidengiami šiukšlių sąvartynai - visa tai - tik šašas tundros begalybėje. Ilgainiui jis užgis. Iš tiesų ir dabar, žvelgiant iš paukščio skrydžio ar iš praeliaujančio nenco šiaurės elnių tempiamų rogių, Vorkuta atrodo kaip nesusipratimas. Savotiškas sovietinis Grūto parkas užpoliarės tuštumoje. Skirtumas tas, regis, kad šiuo metu esu vienintelis lankytojas. Kiti - statistai.

Vietiniai

Pasirodo, jog vis gi ne visi statistai. Sutinku (tarpininkaujant "memorialo" draugijos nariui) nencų šeimą. Kadangi sniegas aplink Vorkutą tirpsta, nencai su savo elnių kaimenėmis traukiasi toliau į šiaurę. Šie atvyko todėl, kad nori registruoti savo naują gimį. Vyras su žmona, devynmetė mergaitė ir languota paklode visiškai uždengtas naujagimis. Nustabu, kad šioje planetoje tokių žmonių dar likę. Žmonių, kurie sugeba išgyventi ten, kur atrodo išgyvenimui jokių sąlygų nėra. Mes juos retkarčiais pamatome per "Discovery" kanalo programas arba apie juos paskaitome "National Geographic" žurnale. Žurnaluose pateikiamos fotografijos taip raiškiai spalvotos, kad kyla įtarimas, jog tai režisuota; štai jie stovi prieš mane ir spalvos visai ne tokios ryškios. Neaukšti, man vos petį siekiantys, pabrėžtai mongoliškų bruožų. Moteris dar

mažesnė, ji vienintelė, kuri nešioja, ką vadintume, "tautinę" aprangą. Jos elnio kailio ilgas apsiaustas imantriai išsiuvinėtas, vyro ir dukros apranga gal igyta Vorkutos sendaikčių turguje, tačiau pritaikyta tundrai. Kai paklausiu, ar galėčiau juos nufotografuoti, sutinka; nelabai noriai, bet sutinka. Jaučiuos savotiškai kaltas. Jie gi joks eksponatas, ne "egzotika". Jie savo vietoje; tai aš su visais kitais esame įsibrovėliai. Mane čia atvedė ir išlaiko kalinių darbu įbrukti geležinkelio bėgiai. Nencai čia per tūkstantmečius buvo, o, jei geležinkelio bėgiais judėjimas sutriktų, jie vieninteliai sugebėtų išlikti.

Čia galima lengvai pasiduoti šiuo metu itin madīgiems apraudojimams, kaip civilizacija naikina su gamta "taikoje" gyvenančių pirmą kartą visuomenių kultūrą. Rašyti tuo lengviau, nes "blogiškai", šiuo atveju - rusai, juo labiau - sovietinė sistema. Tai ji naikino šiaurės tautų kultūras, skandino vietinius gyventojus alkoholizmo liūne, vykdė tautinį genocidą. Visa tai - teisybė. Tačiau, būkime realistai, - ne pilna. Pavyzdžiui, alkoholizmas gniuždo toli gražu ne tik Rusijos šiaurėje gyvenančias tautas; yra tame genetinis komponentas, kurio neišvengiame ir mes. Gyvenimas "taikoje" su gamta taipogi tik madinga romantinė iliuzija. Visos visuomenės gamtą išnaudojo savo tikslams tiek, kiek jos pajėgė. Pasirodo, jog tuščioji tundra, kuri tęsiasi kiek tik akis užmato, visai ne tuščia. Tai per tūkstančius metų naudotos ir dabar naudojamos naminių gyvulių ganyklos. Stulbinančiai plačios, nes šiaurės sąlygomis vieno elnio ganiavai reikia labai didelio ploto, o išmaitinti vieną žmogų reikia apie 40 elnių. Pasirodo, panašiai kaip ir Lietuvoje, taip Komi respublikoje vyksta trintis dėl žemių, ir dėl tos pačios priežasties. Beje, žemės nuosavybės mūsų prasme nencai, kaip ir kitos klajoklinės tautos, nepripažino, bet tai nereiškė, kad savo elnius galėjai ganyti kur panorėjai. Priklausomai nuo metų laiko, tradiciškai nusistovėjusiais ganiavos plotais galėjo naudotis ta ar kita genties grupė, ta ar kita šeima. Viską sujaukė sovietinė sistema, kuri (sunku ir įsivaizduoti tokį absurdą!) steigė kolūkius net šiaurėje. Šiuo metu pasekmės išliko, išliko net dalis kolūkių, tik persivadino kooperatyvais. Dalis nencų iš jų išstojo ir savo elnius gano šeimomis. Nereikia stebėtis, kad tarp jų atsiranda trintis. Taigi, tundra ne tik ne tuščia, dėl jos plotų vaidijamasi. Panašiai, kaip dėl sklypų Lietuvos pajūryje.

Tęsinys 119 numeryje

Memorialo atstovas Aleksandras Kalmykovas.
Tolumoje - Vorkutos 40-oji šachta